

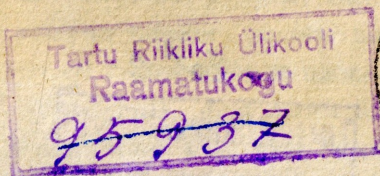
581.

Ernesti Christiani Trautvetteri,

phil. doct., a cons. colleg., latinarum litt. in Gymnas. Mitav.
doct. prim., officii insigni ornati, a colleg. scholarch. Mitav.,
societatis lit. et artium Mitav., et societ. linguae et antiq. ger-
manic. Berolinensis, nec non societ. Reg. antiquariorum
Septentr. Hafn. membri ordinarii

De partibus orationis commentatio.

Hocce opusculo edendo, quicunque humanitatis ac
literarum studiis favent, ad diem xxix. m. Jun. a. c.
solennem terque festum in Gymnasio Mitaviensi rite
obeundum omni, qua par est, obser-
vantia invitantur.

Mitaviae,
ex officina J. F. Steffenhagen et filii.
MDCCCXXXVIII.

I m p r i m a t u r

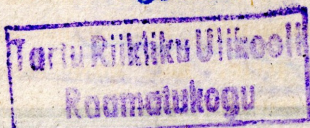
haec commentatio ea conditione, ut, quum primum typis excusa fuerit, numerus exemplorum lege praescriptus collegio inspiciendis libris constituto tradatur.

Dorpati Livonor., die XVI. mens. Martii anni MDCCCXXXVIII.

(L. S.)

Fridericus Erdmann,
Censor.

Est. A

24890

De partibus orationis.

Grammatici certant, et adhuc sub iudice lis est.

Hor.

Introductio.

Grammaticae studium commendatur.

Omnis literarum institutio spectat aut ad naturae cognitionem, aut ad vitae actionem mentisque agitationem. Quae in mentis agitatione versantur studia, eadem ad formandum ingenium colendumque vel plurimum conferre videntur, quoniam materia, quam tractant, ipsa est cogitandi lex et norma. Ad haec studia, formas concernentia, licet serius adire soleat juvenis: idque recte, nam quae sensibus percipiuntur memoriaque tenentur, prius sunt tradenda: non minori tamen illa, imo etiam majori digna sunt cura atque diligentia. Merito enim reprehendamus, si ipsae hae disciplinae, quae reliquis modum rationemque suppeditare debent, sine lege atque ordine vagentur. Quantam

operam eximia Graecorum ingenia in geometria et invenienda et disponenda posuerunt! Nec grammaticae recte explicandae vel antiquorum vel recentiorum studium unquam defuit. Sed tantum abest, ut omnia acta putemus, ut multa etiam superesse videamus, quae doctrinae et rationis lumen desiderent. Accidit enim nescio qui, ut grammatici saepe minutiis immerentur, majora praetereuntes. Velut orationis partes haudquaquam satis disquisitae in ordinemque redactae sunt. Quam quidem rem hic mihi tractandam sumpsit. Praebet enim ejusmodi inquisitio non modo utilitatem, sed etiam delectationem, neque docentibus tantum, sed etiam discentibus. Equidem omnino juventutis studium ad grammaticam cognoscendam dirigere studui. Cumque antehac hic loci essent, qui, nostris adolescentulis ad grammaticae studium ingenia deesse, dictarent, hoc non credendo paullatim tantum profeci, ut non deessent, qui, hocce studio capti, aliquantum etiam proficerent. Caeterum magistrorum publicorum neminem, credo, fugiet, accidere saepissime, ut aliunde adducantur adolescentes, qui ad classem aliquam superiorem adspirent, seque libros Livii, Virgilii, Taciti, nescio quid praeterea legisse profiteantur, verumtamen, ubi in grammaticis tententur, earum rerum saepe vel rudes, vel non satis gnari reperiantur. Qui autem fieri potest, ut isti, accurata grammaticae cognitione destituti, ad scriptorum latinorum sensum penetrare valeant? Obiter convertunt, pleraque, quasi in conjectura posita, divinatione quadam attingere student, in locis difficilioribus turpissime labuntur. Hi, cum quae initio neglecta sunt, vix reparari queant,

postea tamen aliquam et scribendi et dicendi facultatem sibi parare solent. Loquuntur illi quidem, at quam male loquuntur! In scribendo autem facillime produnt inscitiam. Cui malo nemo aliter mederi potest, quam si a prima institutione id agitur, ut pueri grammaticam penitus cognoscant. Negari quidem non potest, lectionem nec initio negligendam esse, et omnino ex legendis antiquitatis scriptoribus praecipuum horum studiorum fructum percipi, omnemque latine et scribendi et loquendi exercitationem scholasticam id potissimum spectare, ut discipuli auctores classicos recte intelligant. Est enim paucorum, uni philologiae studio addictorum, antiquarum linguarum cognitionem per se expetere. Sed ille humanitatis fructus quomodo percipi poterit, si discipuli auctores obiter legant, neque penitus intelligant? Mature igitur grammaticae studio consulendum est. Habet praeterea grammatica latinae linguae id boni, quod hujus linguae ingenuitas atque simplicitas studium minus spinosum facit. Itaque grammatica linguae latinae cum studio linguae vernaculae commode poterit conjungi. Sic discipulus ad Graeca et ad alias linguas cum antiquas tum hodiernas veniet paratior. Tenebit enim quasi vim et efficaciam grammaticae generalis, quam ipsis pueris tradi, mihi quidem non consultum videtur. Ad generalem illam grammaticam pertinet etiam haec, quae nobis proposita est, de orationis partibus quaestio, quamvis hic ad latinae linguae studium potissimum referantur omnia. Neque tamen omnem hujus rei disciplinam pertractabimus, sed, omissis illis, quae partibus accidunt, modo de divisione orationis partium nostra erit disputatio.

§. 1. De arte Antiquorum.

Antequam exquiramus, quid nosmetipsi de re proposita statuamus, videndum erit, quid scriptores antiqui, imprimisque latini, de hac grammaticae parte tradiderint. Diomedes primo de arte grammatica libro haec scripsit: „Partes orationes sunt octo: Nomen, Pronomen, Verbum, Participium, Adverbium, Coniunctio, Praepositio, Interjectio. Scauro videtur et Appellatio. Ex his primae quatuor declinabiles sunt, sequentes indeclinabiles. Latini articulum, Graeci interjectionem non adnumerant.“ — Fusius quidem disseruit Priscianus lib. II: „Partes igitur orationis, inquit, secundum Dialecticos duae, nomen et verbum: quia hae solae etiam per se conjunctae plenam faciunt orationem; alias autem partes syncategoremata, hoc est, consignificantia, appellabant. Secundum Stoicos vero quinque sunt ejus partes: nomen, appellatio, verbum, pronomen, sive articulus, conjunctio. Nam participium, connumerantes verbis, participiale verbum vocabant, vel casuale: nec non etiam adverbia nominibus vel verbis connumerabant, et quasi adjectiva verborum ea nominabant: articulis autem pronomina connumerantes, finitos ea articulos appellabant. . . . Praepositionem quoque Stoici conjunctioni copulantes, praepositivam conjunctionem vocabant. Quidam autem novem dicebant esse partes orationis, appellationem addentes separatam a nominibus. Alii decem etiam, infinita verba seorsum partem ponentes. Alii undecim, quia pronomina, quae non possunt adjungi articulis, per se numerabant. His alii addebant etiam vocabu-

lum et interjectionem apud Graecos, quam nos adhuc servamus. Apud Latinos vero articulum addebant, quem purum per se apud eos non inveniri, supra docuimus. Igitur non aliter possunt discerni a se partes orationis, nisi unius cujusque proprietatis significationem attendamus.“ Deinceps ipse ordine persequitur Nomen, Verbum, Participium, quod jure a Verbo separari dicit, Pronomen, Adverbium (cum Interjectione), Praepositionem, Conjunctionem.

Aelii Donati editio secunda de partibus orationis sic posuit: „Partes orationis sunt octo, Nomen, Pronomen, Verbum, Adverbium, Participium, Conjunctio, Praepositio, Interjectio. Ex his duae sunt principales partes orationis, Nomen et Verbum. Latini articulum non adnumerant; Graeci interjectionem. Multi plures, multi pauciores partes orationis putant. Verum ex his tres sunt, quae sex casibus inflectantur, Nomen, Pronomen et Participium.“ Sergii grammatici in secundam Donati editionem commentaria sic incipiunt: „Principales partes orationis sunt duae, Nomen et Verbum; eo quod ipsae solae faciunt elocutionem; ut *Cicero scripsit, Virgilius fecit*: et sine ipsis nulla pars implet elocutionem. Nam quando dicimus: *Ipsa legens dixit*, pro nomine ponimus.... Aristotelici dicunt, duas esse partes orationis, Nomen et Verbum; Stoici quinque; Grammatici octo, plerique novem, plerique decem, plerique undecim. Interjectionem Graeci penitus non habent, sed inter partes orationis, id est, in octo non computant. Nos articulo non penitus caremus, id est, eum articulum in pronomine computamus. Tres partes orationis sunt, quae casibus declinantur,

Nomen, Pronomen, Participium; et una quae temporibus, id est, Verbum. Ceterae omnes quatuor non declinantur.“ Ars Cledonii Romani sequitur Donati auctoritatem. Ars P. Consentii V. C. de duabus orationis Partibus, Nomine et Verbo, orditur ita: „Partes orationis secundum grammaticos octo sunt; id est, Nomen, Pronomen, Verbum, Adverbium, Participium, Coniunctio, Praepositio, Intersectio. Ex his duae sunt principales partes orationis, Nomen et Verbum, quae conjunctae locutionem efficiunt. Omne enim, quod mente concipimus, Nomine explicatur et Verbo. De his igitur singulis nunc dicamus atque ea intelligamus.“ Itaque de Nomine tantum Verboque exponit, omissis reliquis orationis partibus. In illis enim flexiones occurrunt omnes. Ambrosii Macrobiani Theodosii de differentiis et societatibus Graeci Latiniue verbi libellus sic opus ingreditur: „Graecae Latinaeque linguae conjunctissimam cognationem natura dedit. Namque et iisdem orationis partibus absque articulo, quem Graecia sola sortita est, iisdemque paene observationibus, figuris, constructionibusque uterque sermo distinguitur, ut propemodum qui utramvis artem didicerit, ambas noverit: in multis tamen differunt, et quasdam proprietates habent, quae Graece idiomata vocantur.“ Haec fere ex arte antiquorum operi nostro praestruenda videbantur, ut quasi materiam nancisceremur, quae subjecta esset disputationi nostrae. Ex his intelligimus, veteres Nomen et Verbum principales orationis partes habuisse, hasque ex ipsa elocutione evolvisse, Grammaticos vero in enumerandis octo orationis partibus vulgo acquievisse.

§. 2. De arte grammatica recentiorum.

Recentiores etiam in partibus orationis vel enumerandis vel ordinandis Antiquorum, Prisciani imprimis Donatique, secuti sunt auctoritatem. In hoc fere consentiunt omnes, quod Participium non separandum, sed in Verbo numerandum esse censent. Nomen in Substantivum et Adjectivum dispescunt, Articulum Graecis Germanisque remittunt. Interjectio quoque a plerisque seorsum collocatur. Itaque in grammaticis nostris partes orationis numerari solent octo: Nomen substantivum, Nomen adjectivum, Pronomen, Verbum, Adverbium, Praepositio, Conjunctio et Interjectio. Apud Germanos novem partes esse dicunt, articulum adnumerantes. Viderunt etiam nostri, id quod Veteres jam docuerant, orationis partes ad enuntiationem esse referendas, ut Substantivum Subjecto respondeat, Verbum Praedicato; reliquas deinde orationis partes eadem ratione perquirendas esse, sicut prisci grammatici eas aut Nomini aut Verbo, aut utrique adnexas esse dixerant. Divisionem autem certam sibi quae constantem omnium orationis partium, quod sciam, adhuc nemo tentavit, nemo certe perfecit. Quae si inventa esset, neque de numero partium, neque de ordine ambigui amplius posset. Hic igitur Rhodus, hic salta!

§. 3. De recta dividendi ratione.

Recta partium dividendarum ratio ex intima philosophia haurienda est. Quaerat forsitan aliquis, quamne philosophiae disciplinam ego hic potissimum secuturus

sim? Respondebo sic: Sectam sequar nullam, disciplinam vero omnem omnium, eam scilicet, quam veram esse intellexero, juxta illud Ciceronis: nulli ejusmodi adstrictus sum necessitati, ut mihi velim, nolim, certa quaedam tuenda sit sententia. Quam quidem philosophandi rationem quia humanitatis studiis maxime attemperata est, humaniorem equidem appellare soleo. Cujus vis ea est, ut ratio semper sequatur naturam. Sicut in rerum natura poli inveniuntur oppositi, ut ex oppositis materiae viribus omnes res conficiantur, sic etiam in iis, quae mente et cogitatione continentur, opposita juxta se posita esse debent, neque id temere aut fortuito, sed ita, ut, cum divisio omnis sit bipartita, divisiones subsequentes quaeque respondeant superioribus. Haec philosophandi principia dum sequemur, systema, quod Graeci vocant, consequemur concinnum, sibi consentaneum, ipsum se, ut sic dixerim, corrigens, si quid usquam peccatum sit. Non aliter nos vocabulorum instituemus divisiosem, quam a naturae investigatoribus plantarum animaliumque et classes et ordines disquiruntur. Neque enim attinet, orationis partes fortuito enumerare, modo plures, modo pauciores proferre. Quod qui faciunt, hi quasi temulenti titubare, non recta rationis via ingredi videntur. Sed hujus loci non est, nostra philosophandi principia accuratius explanare. Quod exemplum jam in medium collaturi sumus, rem satis illustrabit.

§. 4. De prima divisione.

Arduum est, primam vel supremam divisionem recte ponere. Priscianus alias principales orationis partes

esse dicit, alias consignificantes. Itaque illae, nomen nimirum et verbum, apud eum reliquis praeponuntur. Hanc primam divisionem ideo probare non possumus, quod divisio hoc modo non potest continuari. Proprius ad veritatem accedere videntur illi, qui Nomen et Verbum principales orationis partes esse dicentes, illud in una, hoc in altera parte posuerunt, quoniam, quum ambo elocutionem efficiant, nomen ad Subiectum pertinere apparet, Verbum ad praedicationem, ut, *Cicero scripsit, Virgilius fecit*. Neque tamen ideo reliquae orationis partes omittendae sunt, id quod fecit Consentius, nam et ipsae sunt dictiones. Dictio est, secundum Priscianum, pars minima orationis constructae, id est, in ordine compositae. Pars autem, quantum ad totum intelligendum, id est, ad totius sensus intellectum. Dictio dicendum, id est, intelligendum aliquid habet. Syllaba autem non omnimodo aliquid significat per se. Oratio autem est ordinatio dictionum, congruam sententiam perfectamque demonstrans. Horatius etiam innuere videtur, orationem nonnisi Nominibus Verbisque constare, Serm. 1. 3. v. „Donec verba, quibus voces sensusque notarent, Nominaque invenere.“ Ne vero acta agere videar, hic non possum non afferre Prisciani locum, hanc rem pulcherrime dijudicantem. Ubi enim de Participio agit (lib. XI.): „Nec solum Participium, inquit, non ab aliqua propria vi, sed ab affinitate Nominis et Verbi nominatum est; sed aliae quoque quinque partes orationis non ab sua vi, sed ab adjunctione, quam habent ad nomen, vel ad verbum, vocabulum acceperunt. Pronomen dicitur, quod pro nomine ponitur,

et Adverbium, quod verbo jungitur, et Praepositio, quod tam nomini quam verbo praeponitur, et Con-
 junctio, quod conjungit ea, et Interjectio, quod his
 interiacet. Unde est dicendum, quodsi non sit no-
 men, nec verbum, nec alia pars orationis constare
 poterit. *Itaque quibusdam philosophis placuit, nomen
 et verbum solas esse orationis partes; cetera vero
 adminicula vel juncturus earum:* quomodo navium
 partes sunt tabulae et trabes, caetera autem, id est,
 cera, stuppa, et clavi, et similia, vincula et conglu-
 tinationes partium navis, hoc est, tabularum et tra-
 bium, non partes navis dicuntur. Sed est objicien-
 dum ad hoc, quod cera et stuppa non ex eadem
 constant materia, ex qua tabulae et trabes, conjunc-
 tiones autem et praepositiones, et similia, ex eadem
 materia, ex qua nomen et verbum constant, hoc est,
 literis et syllabis, et accentibus, et intellectu. Itaque
 etiam per se prolatae, quod partes sunt orationis,
 ostendunt. Quid enim est aliud *pars orationis*, nisi
 vox indicans *mentis conceptum, id est, cogitationem?*
Quaecunque igitur vox literata profert significans ali-
quid, jure pars orationis est dicenda“ etc. Nunc vero
 alia oritur quaestio, quam nobis intactam reliquere
 scriptores. Discernendum enim est, quae orationis
 partes ad nomen, id est, ad partem Subjecti, et quae
 ad Verbum, id est, ad partem Praedicationis referen-
 dae sint. Praedicatum dico, quod copulam sequitur,
 ut *vir est aegrotus*; praedicationem, quae copulam in
 se continet, velut *vir aegrotat*. In parte Subjecti
 ponendum est Nomen et substantivum, et adjecti-
 vum, nec non Pronomen. Hic animadvertas, rationem

quandam subesse, quod sermo Germanorum Adjectivum, ubi copulae postponitur, i. e. ubi non est attributum, sed praedicatum, forma reddit adverbiali, ut *der Mann ist gut*. Quae differentia etiam apud Slavos breviori Adjectivi forma indicatur, ut *Добрый человекъ любить справедливость*, et *сей человекъ добръ*. Neque tamen ideo Adjectivum desinit in Nomine numerari, nam et ipsum Substantivum pro Praedicato cedere potest, ut, *Cicero est orator*. Ablativum casum adverbialem esse dixi, quod idem sermonis Slavici natura confirmatur; namque apud Slavos Substantivum Praedicati interdum, nempe ubi conditio indicatur, in Instrumentali est, ut *Мой братъ былъ солдатомъ во время etc.* Hoc est simile quiddam Germanorum consuetudini, qua Adjectivum Praedicati adverbialiter ponitur. Scilicet Slavorum Instrumentalis refert Latinorum formam adverbialem, quae in tim syllabam exit, ut *viritim*; quod docuit Graefe humanissimus. In parte Praedicationis jure ponuntur Adverbium, Praepositio et Conjunctio. De Adverbio non ambigitur. Praepositio rectionem verbi adjuvat. Conjunctio Praedicationis vim involvit, etiamsi nomina conjungat. Nam e. g. *pater et mater mortui sunt*, est pro *pater mortuus est, mater mortua est*. De Participio longa foret oratio. Ne multa, quoties verbi rectionem retinet, ut *appetens pecuniam*, in Verbo, quoties amittit, ut *appetens pecuniae*, in Nomine numerandum esse censeo. Quae igitur in parte nominis locum sortitae sunt, *partes nominales* s. subjectivas, quae in parte verbi, *partes verbales* s. praedicativas appellaverim. Novis enim rebus etiam in nova divisione nova ponenda sunt

nomina. Sic ex prima divisione duae prodeunt orationis partes.

§. 5. De quatuor vocabulorum classibus.

Divisio subsequens quatuor exhibet dictionum s. vocabulorum classes. Partes nominales quomodo dispescendae erunt? Ut supra diximus, eadem dividendi ratio erit servanda. Licet omnes fere in hac parte posuerint nomen et pronomen, nobis alia ratio erit ingredienda. Quaeramus oportet, quid hic loci respondeat partibus nominalibus, quid verbalibus? Illud est procul dubio Nomen substantivum, hoc Nomen adjectivum. Utro autem verget Pronomen? In adjectivo est numerandum, de quo paulo post videbimus. Nunc hoc statuendum, substantivum priorem hujus partis classem efficere, adjectivum alteram. Adjectivum et Pronomen propiore inter se, quam cum Substantivo, cognationis gradu conjuncta esse, vel ex simili quadam utriusque flexione colligas, ut unus, solus, totus, aliaque Genitivum in *ius*, Dativum in *i* mittunt, instar Pronominum. Eadem flexionis communitas etiam in dialectis Slavicis occurrit; ut добрый, Gen. aro, которой, Gen. aro. Adjectiva igitur et Pronomina, secundam classem efficientia, conjunctim vocentur *partes adjectivae*. Adjectivo in parte nominali quasi praedicationem referri, etiam hinc patet, quod in Slavonicis aliisque linguis, ipso quoque in sermone latino, Nomen substantivum cum adjectivo per se elocutionem efficit, ut наука длинна, жизнь коротка: ars longa, vita brevis; ubi quidem *est* verbum subintelligendum videtur.

Partes verbales seu praedicativae eadem ratione dividendae sunt. Hic Verbum Substantivi vicem occupat, Adverbium Adjectivi. Quoniam autem Adverbii vocabulum hic sensu laxiori sumitur, quo et Praepositionem et Conjunctionem comprehendat, his omnibus etiam partium adverbialium nomen indere possumus; vel, si mavis, vulgarem Particularum appellationem retineant. Hoc ita recte a nobis disponi, vel hinc intelligas, quod Adverbium tanquam altera praedicatio a parte verbi stat, velut *legit plane* idem fere significat ac *lectio est plana*; quod Praepositio, etiamsi in Nomine sit, praedicationem verbique rectionem semper concernit, nam *pater cum fratre venit*, idem est, ac si dicas *pater venit, frater venit*. Idem valet in Conjunctionem, nam pro *pater cum fratre* dicere poteras, pater et frater. Quod enim Priscianus has partes sicut Participium cum verbo tum nomini adjunctas esse dicit, nihil obstat: causae id est, quod utrumque, et nomen et verbum, natura antecedunt has particulas, ipsae, ut sic dixerim, serius nascuntur. Recte igitur Verbum in tertia classe ponimus, particulas in quarta. Classium conspectum haec exhibet tabula:

Partes orationis.

A. Partes nominales
s. subjectivae.
Nomina.

B. Partes verbales
s. praedicativae.

I. Substantivum.

II. Adjectivum s.
Partes adjectivae.

III. Verbum.

IV. Adverbium s.
Partes adverbiales.
Particulae.

§. 6. De Substantivo, ejusdemque divisione.

Etiam Substantivi divisionem ex mente priscorum Grammaticorum elicere poterimus, quam quidem viam potius eligam, ne novarum rerum studiosior esse videar, quam veritatis. Flavius Sosipater institutionum grammaticarum lib. II. ita scribit: „Nomina propria sunt, aut appellativa. Propria hominum tantum, quae in species quatuor dividuntur, Praenomen, Nomen, Cognomen, Agnomen. Appellativa autem, quae generaliter communiterque dicuntur, quaeque in duas species dividuntur, quarum altera significat res corporales, quae videri tangique possunt, ut est homo, terra, mare: altera incorporales, ut est pietas, injustitia, dignitas, quae intellectu tantum percipiuntur, verum neque videri, neque tangi possunt.“ Asperi Junioris ars sic habet: „Nomen est pars orationis, qua res quaeque appellatur, sive est animalis, ut homo, Cato; sive inanimalis, ut arbor, lapis; sive etiam incorporalis, ut perfidia, clementia.“ Similiter Donatus hac de re exposuit: „Nomen, inquit, est pars orationis cum casu, corpus aut rem proprie communiterve significans. Proprie, ut Roma, Tyberis. Communiter, ut urbs, flumen. Nomen unius hominis, Appellatio multarum vocabulum rerum est. Sed modo Nomina generaliter dicimus. Qualitas nominum bipartita est, aut enim propria sunt nomina, aut appellativa. Propriorum nominiū secundum Latinos quatuor sunt species. . . . Appellativorum nominum multae sunt species. Alia enim sunt corporalia, ut homo, terra, mare. Alia incorporalia, ut pietas, justitia, dignitas. Alia sunt

primae positionis, ut mons, schola, alia derivativa, ut montanus, scholasticus.“ Donatus hic de Nomine in universum loquitur, nos de Substantivo tantum agimus. Nihilominus divisiones illas in rem nostram convertere poterimus. Sed quaeritur nunc, quae ex multis illis primitiva habenda sit divisio, id est, quae Substantivorum species Subjecto aequiparanda sit, quae Praedicationi? Sine dubio Propria illi magis respondent, huic Appellativa. Neque tamen hanc primitivam Substantivi divisionem habuerim, sed potius illam, quam ars P. Consentii primo loco posuit. „Nomen, inquit ille, est pars orationis rem unam aliquam significans. Sed ea ipsa, quae significantur, vel corporalia sunt, vel incorporalia. Corporalia vel communiter vel proprie significantur. Communiter sunt, ut homo, mons, mare. Proprie, ut Cicero, Caucasus, Hadriaticum. Incorporalia sunt, ut pietas, justitia, eloquentia. Et haec exceptis Deorum nominibus fere semper communiter significantur.... Divisio graeca magis sequenda est, quae prima fit in primam positionem et derivationem. Prima positio dividitur in nomen proprium, et appellativum et epitheton. Derivatorum species sunt novem, et specie manant propria.“ Haec Consentius; et reliqua, quae habet de Nomine, digna sunt, quae legantur. Quod vero divisionem graecam potius sequendam dicit, errat sine dubio. Prima enim divisio fieri debet in Corporalia et Incorporalia, ut ipse Donato auctore dixerat.

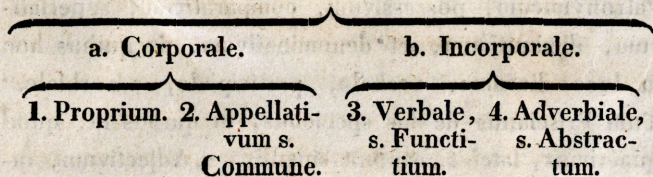
§. 7. De quatuor Substantivorum ordinibus.

Ex duabus his Substantivi partibus quatuor oriuntur ordines. Corporalia enim (sit venia verbo!) divi-

duntur in Propria et Appellativa. Illa primum efficiunt ordinem, haec secundum. Incorporalia sunt aut Substantiva verbalia, aut abstracta. De singulis ordinibus pauca modo disseram. Facile intelligas, hos ordines quatuor classibus consimiles esse, idque vel maxime probat, nos in illis constituendis non errasse. Idem in reliquarum classium ordinibus animadvertas. Proprium enim nonne inter Substantiva ipsa per excellentiam quasi nominis vim exercet? Appellativum vero ad Adjectivum propius accedere, vel hinc suspiceris, quod a priscis Grammaticis in Appellativis et haec Substantiva numerantur et Adjectiva omnia. Adjectiva enim per se communiter significantur. Incorporalia, quae vocantur, meo quidem usus iudicio, nec Priscorum auctoritatem secutus, in Verbalia divisi et Abstracta. Verbalia dico, non tam, quod a Verbis ducuntur, quam quod regunt Genitivum objecti, vel omnino Verbi significationem habent. Hoc enim ipso Verbi similitudinem declarant. Velut *cursus* idem fere enuntiat, quod *currere*; *petitio consulatus* idem, quod *petere consulatum*, quod quidem involvit, aliquem petere consulatum. Videmus igitur, Verbalia quasi efficere Praedicationem. Eadem forsitan et Functitia appellari possint. Quae Incorporalia non sunt Verbalia, ea Abstracta esse intelligo. Eadem vel Substantiva adverbialia apte vocentur, non aliter enim atque Adverbia oriuntur per abstractionem quandam, quae hic substantive ponitur, velut illinc ex *pulchro* fit *pulchre*, hinc *pulchritudo*, illinc ex *vero vere*, hinc *veritas*. Hanc ordinum seriem ipsi orationis naturae maxime convenire, nemo infitias ibit. Prius enim Corporalia in-

veniuntur, quam Incorporalia; Verbalia prius, quam Abstracta. Quid? quod infans, ubi matrem patremve vocare incipit, ipsi Appellativo Proprii vim subjecit. Ergo Substantivorum ordines sic constituendi:

I. Substantivum.

§. 8. De partibus adjectivis earumque prima divisione.

Jam transeo ad secundam classem, quae continet Partes adjectivas. De his imprimis magna est auctorum dissensio, nec fere quidquam nobis suppeditatur, nisi materies quasi rudis indigestaque moles. Priscianus, Donatus alique scriptores latini Nomen adjectivum cum substantivo confundunt, nec certam hujus divisionem exhibent. Interrogativa et Infinita utrum Nominibus, an Pronominibus adscribenda sint, ambigunt illi. Nec recentiores hanc litem dijudicarunt, quod ne fieri quidem poterat, nisi certa stabilita essent principia. Nunc nobis investigandum, quae prima facienda sit Partium adjectivarum divisio. Primum ex Prisciano ea allegabo, quae ad consilium nostrum facere videbuntur. „Aliae fere omnes species in Nominibus inveniuntur appellativis. Sunt autem hae: adjectivum, ad aliquid dictum, quasi ad aliquid dictum, gentile, patrium, interrogativum, infinitum, relativum vel demon-

strativum, vel similitudinis, collectivum, dividuum, factitium, generale, speciale, ordinale, numerale, absolutum, temporale, locale. Hae species communes sunt principalium, id est primae positionis nominum, et derivatorum. Propriae autem derivatorum sunt hae: Patronymicum, possessivum, comparativum, superlativum, diminutivum, et denominativum, de quibus hoc in loco dicemus, verbale, participiale, adverbiale. "Tum Priscianus de his speciebus, in quibus id, quod quaerimus, latebit, exponit singulis. „Adjectivum, inquit, est, quod adjicitur propriis vel appellativis, et significat laudem, vel vituperationem, vel medium, vel accidens unicuique; laudem, ut justus, vituperationem ut injustus. Medium, ut magnus. Dicimus enim magnus imperator, laudantes: et magnus latro vel fur, vituperantes. Accidens vero, id est, suum unius cujusque, ut niger corvus, et altum mare. Inveniuntur tamen etiam in propriis quaedam hujusmodi, ut Gradivus Mars et Ennosigaeus Neptunus, et Quirinus Romulus. Sed haec *quia priorum loco accipiuntur*, comparari non possunt, quod est proprium adjectivorum: nec egent adjectione aliorum nominum, quomodo communia adjectiva. Sumuntur autem haec a qualitate, vel quantitate animi vel corporis vel extrinsecus accidentium. Animi, ut prudens, magnanimus; corporis, ut albus, niger, longus, brevis. Extrinsecus accidentium, ut dives, felix. Ad aliquid dictum est, quod sine intellectu illius, ad quod dictum est, proferri non potest, ut filius, servus. Nam dicendo, filium, etiam patrem, dicendo, servum, dominum quoque intelligo" etc. Hunc in modum dis-

putat Priscianus. Ad reliqua postea veniemus; haec enim hic jam sufficient ad designandas eas Partes adjectivas, quae nominis potissimum naturam prae se ferunt. Cum supra Pronomen etiam in Partibus adjectivis posuerimus, cumque hoc ad Verbum potius spectet, quippe quod idem personas significet; opineris fortasse, primam jam inventam esse divisionem, eam scilicet, quae fiat in Adjectivum proprium et Pronomen. Nec omnino erraveris: sed Pronomini addenda sunt praeterea Verbale, Participiale, Adverbiale. Illa superiora res ipsas concernunt, haec actionem et cogitationem; illa igitur nominalia, haec verbalia nuncupari possunt, nisi forte illa corporalia, haec incorporalia nominari malueris. Utraque autem qualia sint, tum etiam magis elucebit, cum sequentes eruerimus divisiones.

§. 9. De quatuor partium adjectivarum ordinibus.

Partes adjectivae eae, quas nominales nuncupavimus, in ordines dispescuntur duos, quorum alter Adjectiva substantiva continet, alter Adjectiva propria. Illorum vestigia apud Priscianum invenias licet. Dicit enim in propriis quaedam inveniri, ut Gradivus Mars, Quirinus Romulus, quae, quia priorum loco accipiuntur, comparari non possint. Sed hoc latius serpit: ab Appellativis enim quae ducuntur Adjectiva, item Appellativorum loco accipiuntur, nec comparationem admittunt, ut corvinus a corvo, campester a campo, adamantinus ab adamante, aureus ab auro.

Quae vero ab Substantivis incorporalibus proveniunt, quae quidem pauca sunt, partim comparari possunt, ut *ambitiosus, malitiosus, naturalis, honestus*. Hujus ordinis Adjectiva eo facile dignosci possunt, quod per Genitivum Substantivi, qui Genitivus est possessivus, exprimi possunt, ut *pecus regium* est quasi dicas, pecus regis, vir honestus, quasi vir honoris. Recte igitur hujus generis Adjectiva vocaveris substantiva, iisdemque primum assignaveris ordinem. In his numerabimus etiam gentile, patrium, patronymicum. Nec non Numeralia huic ordini sunt accensenda; quantitas enim ad meram refertur substantiam. Jam transeo ad secundum ordinem. Adjectivis propriis, quae vocavimus, propria inest adjectivi vis, neque hanc ab alia orationis parte mutantur; ideoque primitiva sunt pleraque, comparisonemque admittunt, ut *albus, longus, fortis, ferox, bonus*. Adjectiva tam primi, quam secundi ordinis sunt absoluta, id est, per se intelliguntur, et non egent alterius conjunctione nominis, ut *ligneus, parvus*.

Jam sequitur altera Adjectivorum pars, quae tertio ordine continet Verbalia, quarto Pronomina. In his utrisque major accedit Adjectivis intellectus vigor; ad actionem adspirant, personas agunt: ad altiore dignitatis gradum nomen omnino adscendere non potest. Personas attingere non contigit Substantivo. Adjectivum verbale nomen trahit non tam hinc, quod a Verbo ductum, quam quod inter Adjectiva Verbi instat, Verbi intellectum effert, ideoque cum Verbo commutari potest, ut *tenax propositi*, pro: *qui tenet propositum*, *appetens pecuniae*, pro: *qui appetit pecu-*

niam, sapiens, pro: *qui sapit*. Participiale igitur in hoc ordine ponendum esse, non dubium videbitur. Hoc, prout Verbum ipsum aut neutrum erit, aut transitivum, casum vel reget, vel non reget. At quaerat quispiam, Participium ipsum nonne etiam hic ponendum? Certe qui illud in nomine numerandum putaverit, huc collocare debet. At quare illud a Verbo separandum putat Priscianus? quia, inquit, et casus habet, quibus caret Verbum: et genera ad similitudinem Nominum: nec modos habet, quos continet Verbum. Haec argumenta non sufficiunt: tunc enim infinitivus omnis segregandus foret a Verbo: assumit enim ipse et casus, et genera, ut *legere, lecturum esse, lecturam esse*; nec habet modos, cum Participium Futuri pass. necessitatis modum exprimat. At, id quod proprium Verbi est, temporis diversitatem exprimit tam Participium, quam Infinitivus, itemque Verbi rectionem retinet, id est, propriam Verbi vim. Recentioribus igitur potius est assentiendum, qui sic statuerunt: In Adjectivum abire Participia, quoties aut temporis intellectum plane amittant, ut *sapiens, tutus*, aut in praepositione privativa componantur, ut *impatiens*, aut Verbi rectionem amittant aliamve accipiant, ut *patiens frigoris, amans Dei*, ubi Genitivus objecti in Accusativi locum succedit; aut denique comparationis gradus assumant, ut *optatus, optatior*. Conf. Prisc. lib. XI. de Participio. — Sed sunt alia etiam Adjectiva, a Verbis ducta, quae casum quidem non regant, certe non Genitivum Subjecti, quia scilicet aut non a transitivis formantur, sed ab intransitivis, aut, si a transitivis, passivam potius, quam activam

habent vim, ut *verecundus*, *moribundus*, *fugax*, *constans*, *agilis*, *amabilis*, et quae sunt generis ejusdem. Quaeritur, utrum haec rectius in Adjectivis propriis numerentur, an in verbalibus? Mihi quidem in his ponenda esse videntur, retinent enim verbi vim, velut pro amabili, dicas: qui ametur; pro verecundo, qui quidquam vereatur, ut adeo non Passivum solum, verum etiam modus subjunctivus consignificetur, quoad ejus in Adjectivo fieri possit. In hunc ordinem denique cadere videntur Adjectiva relativa omnia, licet non a Verbis ducta, cum per se sint Adjectiva propria, ut *rudis literarum*, *inops consilii*; quandoquidem etiam verba eadem modo transitive ponuntur, modo intransitive. De reliquis, quae vel Dativus sequitur, vel Ablativus, ut *amicus regi*, *dignus honore*, quid statuendum sit, parum liquet.

Quartum partium adjectivarum ordinem habent Pronomina. Haec ita definitio, ut ea Adjectiva abstracta esse dicam, quae, sicut antea Substantiva abstracta, intellectum hujus classis maxime generalem, et, ut sic dixerim, rationalem contineant. Hanc ipsam ob causam, cum quasi pro Nomine poni videantur, indeque nomen acceperint, ipsa tamen in Nomine, idque in adjectivo, sunt numeranda. Itaque diuturna illa de Pronomine infinito lis jam dirimi posse videtur. Apud Priscianum haec sunt: „Proprium est Pronominis, pro aliquo Nomine proprio (?) poni et certas significare personas. Ergo quis, et qui, et qualis et talis, et quantus et tantus, et similia, quae sunt infinita, sive interrogativa vel relativa, vel redditiva, magis Nomina sunt appellanda, quam Pronomina.

Neque enim loco propriorum nominum ponuntur, neque certas significant personas, sed etiam substantiam, quamvis infinitam: et qualitatem, quamvis generalem, quod est suum nominis, habent. Nomina igitur sunt dicenda, quamvis declinationem pronominum habeant quaedam ex iis. *Non enim declinatio, sed vis et significatio uniuscujusque partis est contemplanda*“ cet. In eandem sententiam et postea disputat Priscianus lib. II., ubi de Nominibus infinitis agit. „Est animadvertendum, inquit, quod hujusmodi Nomina vel substantiae sunt infinitae atque communis, ut quis, qui, vel qualitatis, ut qualis, talis, vel quantitatis, ut quantus, tantus: vel numeri, ut quot, tot. Ex quo ostenditur, melius ea doctissimos artium scriptores Graecos inter Nomina posuisse, quamvis vetustiores apud ipsos quoque Pronomina, vel Articulos ea putaverunt, quos grammatici Latinorum similiter sunt secuti. Sed incongruum videtur, cum illi antiquorum nec recusaverunt Graecorum etiam errores imitari, nos Apollonii et Herodiani, qui omnes antiquorum errores Grammaticorum purgaverunt, vestigia linquere, et non inter Nomina potius haec ponere, de quibus in Pronomine latius tractabitur.“ Non abs re visum est, haec Prisciani interponere, quae rei difficultatem satis testantur. Verum quidem est, ea, quae Priscianus sola esse vult Pronomina, Propriorum loco poni, hinc vero nihil aliud sequitur, nisi quod illa in Pronominibus ipsis eum locum obtinent, qui respondet Propriis, vel omnino Substantivis. Sunt enim quatuor Pronominum familiae, quarum quae prima est, Personalalia continet, secunda possessiva, tertia demon-

strativa et relativa, quarta infinita. Personalia pro Nomine etiam proprio poni supra jam diximus. Et quis non videt Possessiva propius ad Adjectivum accedere, Demonstrativa et Relativa Verbum concernere, Infinita Adverbium? Infinita enim intellectum habent maxime generalem, ut *quis, aliquis, ullus, quisque, quicunque*, cet. Nominis autem quod proprium est, id in omnibus reperitur Pronominibus. In universum autem Pronomina in hac classe quasi instar Adverbiorum sive Particularum esse, etiam hinc elucet, quod particulae certissimae ex ipsis Pronominibus formantur, ut *eo, quo, quanto* cet. Secundae classis divisionem hac conspicias tabula:

II. Partes adjectivae.

a. Adjectivum nominale.

1. Adjectiv.
substantiae, s. denominativum.
Numerale.

2. Adjectiv.
proprium.

b. Adjectivum verbale.

3. Adjectiv.
verbale, s. participiale.

4. Adjectiv.
pronominale, i. e. Pronomen.

§. 10. De Verbo ejusque prima divisione.

Hactenus de Nomine; nunc de Partibus verbalibus dicendum est, id est, de Verbo ipso et de Particulis sive de partibus adverbialibus. Illud tertiam, hae quartam classem efficiunt. Verbum ab antiquis scriptoribus varie definitur. Priscianus lib. VIII.: „Verbum, inquit, est pars orationis cum temporibus et modis, sine casu, agendi vel patiendi significativum. Hac

enim definitione omnia tam finita quam infinita verba comprehenduntur. Et Neutra etiam, quae dicuntur Absoluta, et Deponentia omnimodo naturaliter vel in actu sunt, vel in passione. “Casum jam dixi non omnino a Verbo excludendum esse, quia non modo in Participiis, sed etiam in reliquis Infinitis reperitur. In Verbo et alia repetuntur, quae in prioribus orationis partibus jam exstiterent, ut Numerus, Persona. Participia non separanda esse, cum iis probatur, quae supra in Pronomine dicta, tum etiam his, quae sunt apud Priscianum lib. XI.: „Unde videntur nostri adscivisse inter Verba gerundia vel participia; cum videantur diversos assumere casus (quam Nomina verbalia). Ideo autem Participium separatim non tradebant partem orationis, quod nulla alia pars orationis semper est in derivatione, nullam propriam positionem habens, nisi participium.“ — Eodem fere redit apud Donatum Verbi definitio. „Verbum, inquit, est pars orationis cum tempore, et persona, sine casu, aut agere aliquid aut pati, aut neutrum significans.“ Magis vero rem acutius tangere videtur P. Consentii Ars, quae sic definit: „Verbum est pars orationis factum aliquod *habituve* significans cum tempore et persona sine casu. Factum quod significatur, agentis aut patientis vim continet. Agentis, ut seco, uro. Patientis, ut secor, uror. Cum vero neutrum horum significationi inest, habitus quidam tantummodo demonstratur, ut est sto, sapio, vivo. Eorum autem, quae actum significant, quaedam talia sunt, ut in alio actus, in alio passio constituta sit, ut cum dicimus, seco, uro, necesse est, ut administrantem et patientem unius in-

telleetus ratio comprehendat. Quaedam vero talia sunt, ut nullum patientem extrinsecus necesse sit intelligi, ut cum dicimus, sedeo et ambulo. At in his definitionibus omnibus omissum est, quid in elocatione ipsa Verbi proprium sit. Est igitur Verbi, praedicationem per se efficere vel efferre; absque Verbo nominamus aliquid, cum Verbo loquimur. Verbum quasi principium movens est in oratione, orationis partem aliam alii admovet, aliam ad aliam refert. Qui motus, quaeque relatio cum tempore fiat, haud incongrue apud Germanos hinc Zeitwort appellari solet. Licet aliae etiam orationis partes tempus significant, ut annus, heri; tamen hic res aliter se habet: unum tempus nominatur, non ispius temporis mutatio significatur. Verbi est, tempus significare; modum, si rem propius spectes, Adverbii. Sed ne diutius in his haereamus, quae minus ad propositum conducere videantur, jam ad ipsam Verbi divisionem aggrediamur. Verbum aut ad Nominis aut ad partium verbalium naturam propius accedit; est igitur aut nominale aut verbale sive praedicativum. Haec prima fit Verbi divisio. Quae qualis sit, ex sequentibus luculentius etiam apparebit.

§. 11. De quatuor Verbi ordinibus.

Nominale quod vocavimus Verbum, id in duos dividitur ordines, quorum prior Verbum continet substantivum, alter adjectivum. Itemque Verbum praedicativum in Verbum eximie verbale, i. e. transitivum et Verbum adverbiale dispescitur, quorum utrumque

cum suum ordinem constituat, quatuor numerantur ordines Verborum, de quibus singulis nunc paullo uberius exponamus. Verbum substantivum ideo dicimus, quod substantiae significationem secum ferat, quam aut a Nomine substantivo repetit, unde ductum est, aut per se continet. Hujus generis sunt, quae vulgo etiam substantiva appellari solent, ut esse Verbum, cum copula non est, sed substantiam indicat, exempli gratia: est Deus, oratores existunt, memoria manet. Superiores generis exempla apud Priscianum invenimus, qui sic scripsit: „Scire autem debemus, etiam fieri a nominibus frequentativa verba; ab appellativo, ut graecizat, patrizat, cicilizat; et a proprio, ut Lentulizat.“ Haec tamen haud scio an potius ad ordinem sequentem referenda sint. Verbum adjectivum Nomini adjicit praedicatum, sive hoc separatum sit, sive in ipso verbo contineatur. Illud si accidit, Verbum est mera copula, ut *prata sunt cana*; hoc vero si observatur, verbum est quod etiam vulgo vocatur adjectivum, ut *prata canent*. Accedunt his inchoativa, et meditativa. Inchoativa sunt, quae nondum perfectam formam, sed initium quoddam significationis ostendunt, ut *calesco*, *fervesco*. Meditativa sunt, quibus non actus, sed agendi apparatus ostenditur, ut *amaturio*, *parturio*. Utraque modo tempus variare videntur. Huc vero etiam Verba alias transitiva referenda sunt, quotiens vim transitivam amiserunt, ut *Plato legit*, quasi dicas *Plato est legens*. Nec non passiva illa, quae Nominativus praedicati sequitur, huc arcessenda erunt. His enim esse Verbum subest, quod saepius diserte apponitur, ut *Aristeus inventor olei esse dicitur*.

Diocletianus a plerisque scribae *filius fuisse* creditur. Fabius dux (esse vel qui sit) eligitur. Est igitur ellipsis. Etiam alio sequente Infinitivo, duae elocutiones quasi in unam contractae esse videntur; nam omne Verbum efficit praedicationem; ut Aristeus oleum *invenisse* dicitur. Jam tertii ordinis quae Verba sint, vix obscurum esse poterit. Transitive enim ultro se offerunt, quae eximie verbalia jure dici possunt. Activis quasi demonstratio inest, Passivis relatio, ut Pronominis commonefaciant. Quarti ordinis Verba adverbialia esse volumus. Quae qualia sint, ex conjunctione Verborum intelligemus. Sunt enim quaedam Verba, quae modum et rationem habitus vel actionis indicent, quasi Adverbii vicem occupantia. Haec, cum Infinitivum secum habeant, qui pro Accusativo rei habetur, quodammodo sunt transitive, sed ita, ut in aliam elocutionem sive praedicationem transeant, duasque conjungant elocutiones. Ejusmodi verba sunt: volo, cupio, audeo, possum, impedio, debeo, coepi, statuo, incipio, desino, soleo, dicor, videor, disco, scio, stat, licet, parce, et alia. Nam legere solet, idem fere est, quod, legit saepe vel plerumque; libet abire i. q. abeo libenter, laedere gaudes i. q. laedis et gaudes, vel si laedis, gaudes; legere doces i. q. doces, ut legat; fuge quaerere, i. q. fuge, ne quaeras. Saepius etiam pro Infinitivo Conjunctio aliqua cum Verbo finito intercedit. Quod autem eadem Verba saepius etiam pro meris transitis cedunt, non obstat, quominus hic alius iis assignetur locus, quippe cum et Adverbia quaedam, ut prope, ante, simul Praepositionis vice fungi possint. Haec igitur Verba recte Verborum

agmen claudunt. Hujus classis divisio mihi quidem ea esse videtur, quam omnibus probatum iri speraverim. Verborum ordines hac conspiciuntur tabula:

III. Verba.			
a. nominalia.		b. verbalia.	
1. Verba substantiva.	2. Verba adjectiva.	3. Transi- tiva.	4. Verba adverbialia.

§. 12. De Particulis earumque prima divisione.

Quarta denique classis continet Particulas sive partes adverbiales. Hoc nomen iis competit, quod non ipsam quidem praedicationem, at praedicationis modum rationemque significant. Magna est earum vis, quippe quae in omnes partes dominantur, hasque dispersas ad commune quoddam orationis centrum, ut sic dixerim, revocent. His praecipue oratio fit rationis particeps. Particulae ideo non declinantur, quod quaecumque caeteris orationis partibus accidunt, ea ipsae per se in se continent, ut Praepositiones Casus, Conjunctiones modos. Particulae regunt, non reguntur. Non mirum igitur, in his adhibendis varia linguarum scriptorumque vel maxime dignosci ingenia, iisdemque in explicandis imprimis desudasse Grammaticorum operam. Harum vero species separatim pertractabant Grammatici, nec Fere suspicabantur, aliter eas inter se cohaerere, nisi quod flexionem communiter non reciperent. Ex his autem, quae supra dixi, satis elucet, habere omnes Particulas quoddam com-

mune vinculum et quasi cognatione quadam inter se contineri. Quod cum docuerim, jam hujus cognationis quasi gradus sunt exponendi. Particulae sunt aut Adverbia proprie sic dicta, aut Particulae regulativae, Praepositiones nempe et Conjunctiones. Illae ad Nominis propius accedunt naturam, hae ad Verbi rationem, unde illas etiam nominativas appellari licet Particulas, has praedicativas. Hinc particularum ordines prodeunt quatuor.

§. 13. De quatuor Particularum ordinibus.

Adverbia enim alia substantiva, alia adjectiva vocabimus, duos earum ordines consituentes. Substantiva quae dicemus, nomen a re trahunt, quia partim a Substantivis oriuntur, pro Substantivis ponuntur, ut vicitim i. q. per vicos, gradatim i. q. per gradus, forte, sponte; partim ad substantiam referuntur, quam adverbialiter exprimunt, ut ter, quater, pro tribus, quatuor vicibus, ut Adverbia numeralia omnia, quae quidem pleraque non comparantur. Adverbia adjectiva autem reliquam Adverbiorum copiam comprehendunt. Haec magnam partem ab Nominibus adjectivis formantur, et pariter comparantur, ut pulchre, pulchrius, pulcherrime; fortiter, fortius, fortissime. De Adverbio sic scribit Priscianus lib. XV.: „Adverbium est pars orationis indeclinabilis, cujus significatio Verbis adjicitur. Hoc enim perficit Adverbium Verbis additum, quod adjectiva Nomina appellativis Nominibus adjuncta, ut prudens homo, prudenter agit, felix vir, feliciter vivit. . . . Et Verbum quidem sine Adverbio potest

habere significationem, Adverbium vero sine Verbo vel Participio, quod vim Verbi possidet, non habet plenam sententiam. Quamvis enim ab aliqua persona per se proferantur Adverbia, necesse est ea, vel ad antedicta ab alia persona referri verba, ut si quis me interrogaverit, bona est superbia? et respondeam Nominativo: vel per eclipsin dici, ut si recitante aliquo dixerō, bene, diserte, eloquenter; ubique enim subauditur, dicis. Similiter, si dicam, non malus homo, qui pro viribus suis subvenit clientibus, subaudi, est.“ Recte quidem Priscianus. Sed scimus, Adverbium sic etiam Adjectivo adjungi, ut huic potius, quam Verbo additum esse videatur. Hoc ut explicemus, revocandum est, quod supra de Adjectivo tradidimus. Hoc enim in ipso Nomine praedicationis partes agit, ideoque, ob latentem scilicet praedicationem, Adverbium recipit. A Conjunctione non accuratius distinguit Priscianus Adverbia, cum in his etiam ne dehortativum ponat; melius a Praepositione, lib. II.: „Hoc ergo, inquit, inter adverbium et praepositionem est, quod adverbium et sine casualibus potest et praeponi, et postponi Verbis, et cum casualibus, ut pone currit, et currit pone: venit tempore longo post, et post longo tempore venit. Terent. in Adelph. *Post faceret tamen*. Si igitur invenias in Nomine Adverbium, scias, hoc per eclipsin fieri, non bonus homo, pro malus; subaudio, est.“ Donatus dicit: „Adverbium est pars orationis, quae adjecta Verbo significationem ejus aut complet, aut mutat, aut minuit, ut *jam faciam*, vel *non faciam*, *parum faciam*.“ Adverbia de Participiis fieri posse, ait idem; Sergius negat, idque recte.

Nam quod ille protulit exemplum, i. e. *Indulgens*, non tamen Participium est, nam recipit comparationem, facit enim indulgentior, indulgentissimus. Ergo quando dicimus Indulgenter, non videmur a Participio transtulisse in Adverbium, sed a Nomine.

Interjectiones jam a Graecis in Adverbiis recte numerabantur; sunt enim quasi Vocativi adverbialiter positi. In quo mireris, vel terminationem utrorumque interdum congruere, ut Balbe! pie!, et Vocativus et Adverbium est. At quantitate differunt.

Jam ad alteram adgredimur Particularum partem, Praepositiones et Conjunctiones comprehendentem. Praepositiones sunt Adverbia verbalia, ideoque tertium ordinem occupant. At, dicat forsitan aliquis, Praepositiones, quoniam casum regunt, Nomini potius respondere, ideoque primum ordinem efficere videntur. Non est ita. Eo enim ipso, quod Casum regunt, se Verbi quasi socias et adjutrices profitentur. Accusativum regentes Verbis activis, alium casum regentes reliquis Verbi generibus similiores sunt. Ubi vero, Praepositio cum Verbo in Compositis coalescit, jam separata orationis pars esse desinit, ut postpono, rependo; et ubi Casum non regit ullum, rursus in Adverbium abit, ut *Paucis diebus post*; perinde ac Transitive, ubi Casus non sequitur, pro Verbo adjectivo habendum est. Donatus de Praepositione exponens soli ejus nomini inhaeret, quatenus illa vel praeponatur, vel etiam postponatur. Victorinus etiam: „Praepositio, inquit, est pars orationis, quae praeposita aliis partibus orationis significationem earum aut minuit, aut auget, ut describo, rescribo“ cet. At idem fere de Adverbio

traditur. Indicat illa potius rationem habitus motusque directionem, in quo etiam Verbo assimilis est, quod habitum motumque cum tempore significare dixi, id est, functionem. Prisciano Praepositio est pars orationis indeclinabilis, quae praepositur aliis partibus, vel appositione vel compositione. Conjunctio denique, quam quartum hujus classis locum occupare dixi, non in singulas tantum orationis partes, sed in totas elocutiones suum exercet imperium. Conjunctio scilicet jungendis elocutionibus utilis est. Sic etiam Donatus: „Conjunctio, inquit, est pars orationis adnectens ordinansque sententiam.“ Priscianus lib. XVI. sic de conjunctione: „Conjunctio est pars orationis indeclinabilis, conjunctiva aliarum partium orationis, quibus consignificat, vim vel ordinationem demonstrans. Vim, quando simul esse res aliquas significat, ut, et pius et fortis fuit Aeneas. Ordinem, quando consequentiam aliquarum demonstrat rerum, ut, si ambulat, movetur. Sequitur enim ambulationem motus; non tamen etiam motum omnimodo sequitur ambulatio. Potest enim aliquis et sedens, et accumbens moveri. Ambulare autem sine motu non potest.“ Sic Priscianus definit, quid sit Conjunctio, quod quidem brevius absolvere poterat. Operae pretium erit audire, quid idem de Conjunctionum speciebus disputet. „Accidunt igitur, inquit ille, conjunctioni figura et species, quam alii potestatem nominant, quae est in significatione conjunctionum, praeterea ordo. . . . Figura simplex quidem, ut, et, sed; composita vero, ut, atque, et-enim, sedenim. Haec enim ex accentu composita esse, noscuntur. . . . Species sunt copulativa, ut et, ac;

continuativa, consequentiam significans, ut, si, cum
 εἰ Graecum significat; quando enim εἰς, causalis
 est, ut, *si ambulat, movetur*; subcontinuativa, cau-
 sam continuationis ostendens, ut, quoniam, quia,
 ut, *quia ambulat, movetur*; adjunctiva: *ut moveatur,
 ambulat*; causalis: *quoniam tibi prodest, lege*; effec-
 tiva: *movetur, ambulat enim*. Causales igitur, quas
 alii in una specie posuerunt, Apollonius, pater Hero-
 diani, in quinque species dividit, id est, Continuativas,
 Subcontinuativas, Causales, Adjunctivas, Effectivas.
 Nec irrationabiliter. Et continuationis enim, et sub-
 continuationis, et adjunctionis, et effectationis per has
 causa ostenditur reddi. Species approbativa, ut, *si con-
 cessa peto*; disjunctiva, ut, *ve, vel, aut*; subdisjunc-
 tiva, ut, *vel, pro etiam*; discretiva, ut, *quam, quam-
 quam*; ablativa; praesumptiva; adversativa, ut, *tamen,
 quamquam, quamvis, etsi, etiamsi, saltem*; abnegativa,
 apud Graecos *καὶ* et *ἀν*, apud Latinos *vel, sive* per
 solum Conjunctionum, ut, *gaudeat Priamus, si audiat*;
 collectiva vel rationalis, ut, *ergo, igitur, itaque, uti-
 que*; dubitativa, ut, *an, ne correpta, necne*; com-
 pletiva, *vero, quidem, quoque, namque, et aliae quae
 ornatus causa vel metri ponuntur, et inter alias spe-
 cies inveniuntur.* Haec ex Prisciano ideo excerpti,
 quod apud recentiores Conjunctionum species non
 melius dispositas reperi, cum discentium commodum
 aptam divisionem vel maxime postulare videatur. Con-
 junctionibus enim confuse traditis, nec sententiarum
 ratio dilucide perspicui poterit. [Quantumvis nunc non-
 nulli ista se jactent propositionum theoria, quae voca-
 tur, tamen hujus rei ratio nec satis cognita esse, nec

omnino grammaticae studiosos multum juvare videtur. Quam quidem sententiam et Censor grammaticae Kuehneranae in ephemerid. Gottingg. (1337. No. 153.) tuetur. Nitatur potius grammatica ipsis orationis partibus, quarum indicem etymologicum equidem ipsi grammaticae latinae inserui. Nuper Dr. Pape ejusmodi vocabularium linguae graecae libro edidit separato.] Cui rei ut subvenirem, jam antehac, grammaticam latinam componens, omnia ad categorias revocare studui. Etiam nunc, re accuratius perpensa, Conjunctiones primo bifariam dividendas esse statuo, idque non prout aut coordinationem indicent, aut subordinationem, ut e. g. *et* sit Conjunctio coordinativa, *quod* (germ. *dafs*), vel Subjectum, vel Objectum, vel Casum abverbialem circumscribens, sit Conjunctio subordinativa; hae enim Particulae ambae ad eandem primae divisionis partem referendae sunt. Ne multa, non alia ratione dividendae sunt Conjunctiones, quam ipsae orationis partes. Sunt igitur nominales aliae, aliae verbales. Haec divisio propemodum ex Prisciani definitione, supra allegata, elici poterit. Dicit nempe, Conjunctiones vel vim elocutionum demonstrare, quando (simpliciter) aliquid esse significant, vel ordinationem, quando consequentiam aliquarum rerum (elocutionum) demonstrant. Nominales enim vim elocutionum simpliciter efferunt, Verbales elocutionum consequentiam, modum rationemque declarant. Nominales sunt aut quantitatis, aut qualitatis, ut usitata categoriarum nomina retineam; illae substantivis respondent, hae adjectivis; illae copulativae, hae comparativae generaliter dici poterunt. Conjunctiones verbales aut relationis sunt,

aut modalitatis; illae Verbis consimiles, hae Adverbiis; illae causales, hae approbativae, laxiori quodam sensu, appellari poterunt. Proinde Conjunctionum species vel familiae oriuntur quatuor, quas paullo accuratius notare, neque tamen fusius pertractare in animo est. Copulativae sunt vel coordinatae, vel subordinatae (sit venia verbis!); coordinatae cum proprie copulativas continent, ut, et, ac, quoque, neque; quibus addendae etiam ordinativae, ut, primum, deinde cet.; tum disjunctivas, ut, vel, aut. His Priscianus tam verba, quam sensum copulari dicit. Sane elocutiones tantum copulantur, nam si dicamus *pater et mater mortui sunt*, per eclipsin dicitur, pro *pater mortuus est et mater mortua est*. Subordinantes circumscribunt aut Subjectum, ut (hoc) *quod lectitas, gratum est*; aut Objectum, ut, *laudo* (id), *quod lectitas*; *interrogo* (id), *num lectites*; aut alium casum obliquum, ut, *sapis* (eo), *quod naturam sequeris*. Secunda familia Comparativis aptissime designatur, est enim Comparatio etiam Adjectivorum. Huc refer, quae proprie comparativae vocantur, ut, tam — quam, ut — ita, quasi, tamquam cet. His addendae sunt et proportionales, ut, quo — eo. Tertia familia Causales, quas Apollonius generali nomine dixit, comprehendit, nempe Prisciani Continuativas, Subcontinuativas, Causales, quae sunt quasi proprio nomine, Adjunctivas, Effectivas. Nos Causales habemus cum Conclusivis. In quibus continuatio tantum inesse videtur, ut, *si stertit, dormit*, eas Verbo intransitivo comparaverim; proprie Causales vero transitivo. Inter illas, cum tempus significare Verbi etiam proprium sit, adsciscendae

sunt etiam temporales, ut, dum, antequam, donec, quae tamen, ubi Subjunctivum regunt, in Causales abeunt. Quarta denique Conjunctionum familia Approbativas, quas sensu quodam laxiori dico, accipiet. His ipsius orationis modus, qui sit (quatenus aliqua res esse possit, nec ne), indicatur. Huc refer Concessivas cum Prisciani dubitativis, ut, quamquam, etsi, licet (*ut* quoque et *ne* in Concessivis esse possunt); et Adversativas, ut, at, sed, verum, tamen. Nec non quae proprie dicuntur conditionales, vel optativae, ut: *Pater si viveret, idem audires: O mihi, si Jupiter referat annos! Et gaudeat Priamus, si audiat. O felix, si te vel (äv) sic tua Roma videret.* En quatuor familias, in tabula expressas!

Conjunctiones.

quasi nominales.		quasi verbales.	
1. Copulativae et Disjunctivae. Circumscriptivae.	2. Comparativae et Proportionales.	3. Temporales. Continuativae. Causales et Conclusivae.	4. Approbationis. Concessivae et Adversativae.

Harum familiarum alicui quaelibet Conjunctio adscisci et potest et debet. Fieri autem potest, ut eadem Conjunctio, prout orationis sensus variet, variis adscribenda sit familiis, uti *si* Conjunctio modo mere continuativa, modo causalis, modo approbativa esse reperitur. Ut — ita Conjunctiones comparativae pro concessivis usurpantur, ut, *Cephisidas undas, ut nondum liquidas, sic jam vada nota secantes.* Ovid. Met.; pro

licet — tamen. Simile quiddam et aliis Particulis accidere, jam monuit Donatus: „Sunt etiam dictiones, inquit, quas incertum est, utrum Conjunctiones an Praepositiones, an Adverbia nominemus, nisi sententiam consideravimus, incerta sunt, quae tamen omnes sensu facile discernuntur. Nam et Conjunctiones pro aliis Conjunctionibus positae inveniuntur potestate mutata.“ Quodsi rem propius spectes, in verbalibus omnino non una dictio, sed dictionum conjunctio considerata esse reperitur, ut, *coram* nondum est praepositio, *coram patre* est transitivum; *Scribit* nondum est transitivum, at *scribit epistolam* jam est transitivum.

Invenisse igitur videmur vinculum, quo Particulae inter se contineantur; quarum conspectus hic est:

IV. Particulae, s. partes adverbiales.

a. Adverbia.		b. Particulae regulativae.	
1. Adverbia substantiva. Quantitatis.	2. Adverbia adjectiva. Qualitatis.	3. Praepositiones.	4. Conjunctiones.

§. 14. Conspectus omnium partium.

Jam restat, ut harum divisionum summam faciam, omniumque partium brevem exhibeam conspectum. Quod initio proposueram, consilio nostro non sufficere fortuitam partium enumerationem, divisione opus esse certa atque concinna, id equidem mihi videor hac disputatione esse consecutus. Haec enim profecta

est a certis principiis, quae ex ipsius orationis natura et ratione repetita sunt. Classes non alia ratione inventae sunt, quam ordines, hi et inter se, et cum illis consentiunt. Uti enim exempli gratia Nomen substantivum reliquis classibus anteit, ita Verbum substantivum reliquis Verbis antecedit. Jam intelligimus, quare Nomen proprium primum locum inter partes occupet, Conjunctio ultimum, quia scilicet illud per se esse potest, haec reliquas partes desiderat. Jam perspicimus, cur Adjectivum attingat Pronomen proprius, quam Substantivum. Videmus et classium et ordinum rationem convenire cum categoriarum tabula, quae a Kantio nostro est proposita. Sic Substantivo subest quantitas, Adjectivo qualitas, Verbo relatio, Partibus adverbialibus modalitas, quae vocatur. Monemur etiam hac disputatione, ne Partium Casuumque ordinem, ab antiquis grammaticis traditum, in libris scholasticis mutemus pervertamusque promptiores, ut nuper Kuehnerus Verbum ante Nomen posuit, ut Rostius in exercitiis Graecis Accusativum ante Genitivum. Nimirum antiquitas illa ipsa natura ducebatur. Caveamus igitur, ne qua causa moveamur speciosiore, quam justiore! Caeterum quae de partibus orationis a Grammaticis traduntur, quaeque hic brevitatis ergo in angustum locum conclusa sunt, quam late pateant ea per se, neminem fugiet, si quis paullo acutioris erit ingenii. Cum enim omnes fere grammaticae partes secundum partes orationis disponantur, fieri non poterit, quin, si nova harum divisio doctis viris probeatur, totius grammaticae descriptio mutationem subeat. Cumque quaestiones grammaticae, quas a principibus

philosophorum non neglectas esse videmus, ex philosophiae fontibus hauriendae sint, non inepti esse videtur, sperare, etiam ex grammaticorum opella ad ipsum philosophiae studium aliquid utilitatis redundaturum esse. Quaestioni propositae studium quidem meum non defuit, quandoquidem jam pridem in eadem versata est meditatio mea, saepiusque ad eandem recurrit. Nunc id agitur, ut cognoscant, ut judicent docti viri, quorum prudentia me doceri facile patiar. Modo aequos se praebeant iudices, efferentes potius, si quid profecisse videar, quam urgentes, si quid forsan desideretur. Totius divisionis conspectum haec continet tabula.

Partes orationis.

A. Partes nominales vel subjectivae.

Nomina.

I. Substantivum.

II. Adjectivum, s. Partes adjectivae.

a. Corporale. b. Incorporale.

a. Adjectivum
nominale. b. Adjectivum
verbale.

1. Pro-
prium. 2. Appel-
lativum,
s. Com-
mune. 3. Ver-
bale s.
Functi-
tium. 4. Adver-
biale vel
Abstra-
ctum. 1. Sub-
stantivum,
s. Denomi-
nativum.
Numerale. 2. Adject.
pro-
prium. 3. Adject.
verbale
s. parti-
cipiale. 4. Prono-
men.

B. Partes verbales vel praedicativae.

III. Verbum.

IV. Adverbium, s. Partes adverbiales. Particulae.

a. Verba no-
minalia. b. Verba ver-
balia.

a. Adverbia. b. Particulae
regulativae.

1. Verba
substan-
tiva. 2. Verba
adjecti-
va. 3. Transi-
tiva. 4. Verba
adverbi-
alia. 1. Adverb.
substan-
tiva. 2. Adverb.
adjectiva.
Qualita-
tis. 3. Prae-
positio-
nes. 4. Con-
junctio-
nes.